

ПОВОДОМ РАСПРАВЕ О ВУКУ РАСЛАПЧЕВИЋУ

(реаговање на полемички осврт Ивана Т. Калуђеровића)

У свом прилогу *Још о Вуку Раслапчевићу (Историјски записи, 1—2/88)* Иван Т. Калуђеровић, иако каже — „без жеље“, отворио је полемику поводом расправе о Вуку Раслапчевићу, узимајући као повод мој осврт на то питање у мојем раду *Љешев Ступ и братство Попивода* (Цетиње, 1984), у којем сам изразио неслагање са неким наводима и закључцима И. Т. Калуђеровића, изложеним у његовом ранијем раду *Прилог расправи о Вуку Раслапчевићу (Гласник цетињских музеја, VIII књ. — том VIII, 1975)*.

Очигледно са осјећајем повријеђене сујете Калуђеровић се обрушава на мој текст *Љешев Ступ*. . . који је, без сумње, схватио не само као неслагање са појединим његовим наводима и тврдњама изложеним у *Прилогу расправи*. . . , већ више као негирање и омаловажавање његовог труда и доприноса овој расправи. Разлог за то нашао је не само у мом критичком односу према неким његовим становиштима око поријекла Вука Раслапчевића и оспоравању његовог става према предањима у вези с тим, већ и у томе што му нијесам био захвалан и што му нијесам „одао признање“ за његово успјешно разјашњење једне раније научне заблуде око Вуковог поријекла (о томе ћу касније). Трудећи се да моју тобожњу тенденциозност пошто-пото докаже, он из мојег текста издваја поједине ријечи или дјелове реченица и даје им смисао који оне немају, или ми, пак, приписује „наводе“ и „тврдње“ које нијесам изрекао!

Далеко од тога да сам имао намјеру на негирам, а поготово омаловажим (како каже И. Т. К.) његов рад и несумњив допринос овој расправи, за разлику од њега који у свом прилогу *Још о Вуку*. . . , не преза, на претенциозан начин, ни од потцјењивачких квалификација.

Калуђеровић, на примјер, не без ироније, тврди да *мало читамо*, а и када читамо о прочитаном закључујемо *како коме одговара*, а не како *јесте*, недвосмислено наводећи да потврда тога јесу моји ставови у *Љешевом Ступу* . . . , што значи да се те оцјене односе на мене лично (*Још о Вуку* . . . , с. 84, 85). Такође, у истом контексту, са видном дозом сарказма, каже да када се нешто не уклапа у унапријед постављене тезе и „*шеме*” *одатле даље не читамо* (поготово аматери!), очигледно поново циљајући на аутора „*Љешева Ступа* . . . ”.

Изнад свега, запањен сам тврдњом Ивана Т. Калуђеровића гдје каже да сам се „*обилато користим*” његовим радом *Прилог расправи* . . . — „и то без наводника” (*Још о Вуку* . . . , с. 79). Та његова тврдња је у потпуној супротности са истином, бар што се тиче коришћења текста „без наводника”. Пошто је, као што се види, Калуђеровић ову полемику повео врло заједљиво, очито оптерећен својом непогрјешивошћу, он, сасвим је сигурно, не би пропустио да свако присвајање његових ријечи (без наводника) — поткријепи примјерима, што он у свом прилогу *Још о Вуку* . . . нити једном није урадио! А и како би кад таквог примјера нема, јер сам сваку његову ријеч (мисао) ставио под наводнике, уколико нијесу парафразиране уз његово име. Моје је увјерење да се, ипак, једина *сличност* у нашим текстовима (изузимајући оно што је под наводницима, као и ријечи и мисли наведене уз име аутора И. Т. К.) може наћи у реченицама: „У једној варијанти ових пјесама Вук има презиме Јанковић” (*Прилог расправи* . . . , с. 72), и „У једној од неколико варијанти ове пјесме, Вук је назван именом — (*Љешев Ступ* . . . , с. 33). Ако је, пак, ова слична реченица, и то једина, послужила И. Т. Калуђеровићу као основ за грубу тврдњу о *обилатом коришћењу* његовог текста *без наводника* — нека му буде, а читаоци нека суде колико је тврдња о присвајању тачна и колико је то било *обилато*. Уосталом, читаоцима су оба текста на располагању па се сами најбоље могу увјерити.

Дакле, Калуђеровић је, изричући директну увреду, изгледа заборавио да је много коректније „*испећи па рећи*”, него се — *изрећи*, и да ово друго ничему корисном не води.

Залазећи чак у ситнице, И. Т. Калуђеровић сваку моју мисао, па и ријеч, тумачи на свој начин — али увијек криво. На примјер када сам помињао неке наводе, изложене у *Прилогу расправи* . . . , рекао сам, у начелном смислу, да се он на питање поријекла Вука Раслапчевића *недавно осврнуо*. Међутим, пошто Калуђеровић ту своју, како сам каже, „*потпуну* . . . , значајну и незаобилазну расправу”, очигледно сматра великим научним доприносом он је моју ријеч *осврнуо* схватио у омаловажавајућем смислу, иако наравно, она то није. Даље, када сам документа о којима је у његовом раду било говора, поменуо као *нека документа*, он је и ријеч *нека* протумачио као моју намјеру да зна-

чај тих докумената омаловажним (?!), иако је она дата у контексту једне посве уопштене и безазлено конципиране синтагме. Тумачећи моје ријечи у кривом смислу он их, као такве, узима безмало као главни повод за лични пледоаје и обрачун — поводом нашег извјесног несугласја у вези са предањима и тумачењем попућених докумената о поријеклу Вука Раслапчевића. С друге стране, док, рецимо, све моје примједбе на његове закључке прима поново као увреду, себи даје за право да скоро сваку моју хипотезу или тврдњу назива *неодрживом*, *погрешном*, па чак и *недопустивом*. Без нимало устручавања, за моје тврдње каже — „назовимо их тврдњама” (сл. 79).

Иван Т. Калуђеровић се ипсућућава што поједине његове ставове називам *чудним* и *неоснованим*, умјесто да му „одам признање” и да му „будем захвалан” што је отклонио ранију заблуду појединих истраживача који су, на основу погрешно протумаченог документа од стране др Владимира Ђоровића, сматрали да је Вук Раслапчевић из Дупила. Што се тога тиче, истина је да јесте лична заслуга И. Т. Калуђеровића што је (у *Прилогу расправи*...) разјаснио то важно и нимало једноставно питање. Та чињеница не сама по себи предствала најбољу похвалу његовом знању и труду. Што се у *Љешевом Ступу*... на тај дио његовог рада нијесам освртао (тј. што сам ћ у т а о, како каже И. Т. К.) није разлог био у томе што ми је сметао његов успјех (напротив!), већ што сам то питање сматрао разјашњеним и завршеним, па је било беспредметно расправљати о расправљеном. Уосталом, главна тема мојега рада и није било поријекло Вука Раслапчевића, већ Љешев Ступ и братство Попивода.

Одбијајући и најмањи приговор његовим ставовима, Калуђеровић не узмиче ни од тога да ми приписује тврдње које нијесам изрекао. На примјер, импутира ми да хоћу увјерити читаоце како је име *Вук* (или „вукови” у неком другом смислу) „карактеристика само једног племена” (с. 82). А ево што сам ја о томе рекао: „Тако смо... видјели да су у Катунској нахији честа имена у чијем се коријену налази то име (Вуко, Вукота, Вукан и слично) док је то *много рјеђи случај у осталим нахијама* (м. накн. подвл.). Потврду тога налазимо и у сљедећем примјеру: *шест лица из Горског вијенца* имају име Вук, а двојица Вукота (Вук Раслапчевић, Вук Томановић, Вук Мићуновић, Мандушић, Вук Љешево-ступац и Вук Марковић; затим сердар Вукота и Вукота Мрваљевић. Ни једно друго лице овога дјела нема слично име, а сви су из Чева, Цуца и Бјелица (питање Вука Раслапчевића једино је спорно)”. (Љешев Ступ, с. 38). Дакле, нијесам тврдио да су та имена *карактеристика само једног племена* (што би значило да их другдје нема), већ да су у Катунској нахији (значи, у свим њеним племенима) та имена *ч е с т а*, док је то у другим нахијама *много рјеђи случај*, а то је, као што се види, нешто сасвим друго од онога што ми приписује И. Т. Калуђеровић.

Калуђеровић ми приписује и то да настојим увјерити читаоце да „предању” (а не тврђењу Душана Вуксана, о чему ћу касније) треба поклонити „већу — чак апсолутну, вјеру” (*Још о Вуку . . .* с. 82), што би значило да предања сматрам апсолутним доказом о поријеклу Вука Раслапчевића. Међутим, ја сам рекао само да је једно од тих предања (бјеличко-цеклинско-љешанско), које говори да је Вук поријеклом из Љешева Ступа — *најубедљивије*, и да му се мора поклонити озбиљна пажња. Као разлог за то навео сам чињеницу да је то једино предање које живи два-три вијека у истој, непромијењеној верзији — и то у трима нахијама, те да је морао постојати озбиљан разлог да се у свим овим нахијама сложе у истом. Да сам далеко од тога да било којем предању, па и овом, поклоним апсолутну вјеру, као и да питање поријекла Вука Раслапчевића и даље сматрам неразјашњеним, свједочи и овај мој навод: „Познатог писаног документа о поријеклу Вука Раслапчевића, који би дефинитивно расвијетлио ово питање — још нема, па према томе ни доказа којег бисмо назвали непобитним” (*Љешев Ступ . . .*, с. 38). Према томе, као што се види, моји наводи су много различити од онога што ми приписује Калуђеровић.

Губећи осјећај мјере, И. Т. Калуђеровић наставља по своме па ми приписује и тврдњу да се Вук могао родити само под буквом („Попивода тврди: само под њом”, недвосмислен је И. Т. К. ; *Још о Вуку . . .*, с. 84). У ствари, писао сам о једној анегдоти (у виду предања) у вези спорења Бјелица и Цеклињана, уз арбитражу књаза Николе, око тога чији је био Вук Раслапчевић. Тада је, кажу, „пресудио” ријечима: „Вук се нерађа под смоквом, него под буквом”, што би значило да је рођен у Бјелицама . . . Одбацујући сваки апсолутни, или пак злонамјерни смисао такве „пресуде”, коментарисао сам је ријечима: „Ако појемо од претпоставке да је књаз изрекао такав суд, то се може тумачити само тако да је мислио на то да је давање имена Вук обичај који се његује, под буквом’, а не, под смоквом’. Јер, књаз је, свакако, боље од икога знао да се и „под смоквом” родило много Вукова — јунака. Није при том важно што се под смоквом не рађају вукови звијери (. . .), јер то не може имати никакве, па ни симболичне везе са раћањем Вукова — јунака” (*Љешев Ступ . . .* с. 36). Ето, како последије овога изгледа навод И. Т. Калуђеровића када каже да сам тврдио да се Вук (јунак) могао родити само под буквом („само под њом”). Дакле, Калуђеровић опет погрешно „чита” мој текст!

Иван Т. Калуђеровић иде чак толико далеко да ми држи лекцију из моралности упозоравајући ме на више „и објективности, и одговорности, и пажње и . . . поштовања!” (*Још о Вуку . . .*, с. 89). Ово иначе не бих помињао да нијесам приморан питати га: шта се то догодило са набројеним моралним категоријама код њега самога, када је написао да сам обилато користио његов текст „и

то без наводника” (што није тачно!), и када ми је приписао тврдње које, као што се из примјера видјело, нијесам изрекао. А Иван Т. Калуђеровић управо то чини!

Намећући овакав приступ полемици, оптерећујући је сопственом преосјетљивошћу, неодговорним оцјенама туђега рада, некоректном интерпретацијом туђих навода и жучним браћењем својих ставова (при чему туђе ставове напада — рушилачком методом), И. Т. Калуђеровић, у ствари, на моје искрено жаљење, онемогућава конструктивну и коректну расправу. Због тога је и овај мој одговор условљен наметнутом методологијом, заснованој, прије свега, на егоцентричној искључивости И. Т. Калуђеровића.

*

Што се тиче докумената на основу којих је Душан Вуксан засновао своју тврдњу да је Вук Раслапчевић поријеклом из Очинића, докумената која је управо Вуксан први изнио на видјело (*Записи*, дец. 1927. и апр. 1973), а касније (1975) њима се, у *Прилогу* . . . , аналитички бавио Иван Т. Калуђеровић, о њима сам се, у најкраћем, већ изјаснио у свом раду *Љешев Ступ.* . . . Мој основни закључак био је да су та документа потврдила да су лица са именом Расло, Раслав, Раслап, као и Вуко Раслапчев (Раславчев) живјела у Очинићима, али да то *не мора да значи* да је ријеч о опјеваном Вуку Раслапчевићу (што, наравно, не значи и да не може бити). Том закључку, на жалост, и поред најбоље воље, немам што битније ни сада додати, искрено жалећи што ни И. Т. Калуђеровић није успио пружити увјерљиве податке који би нас навели на промјену мишљења.

Изненађује, мора се рећи, што је и врло угледни и неуморни истраживач какав је био Душан Вуксан, одиста некритички прихватио податке из „тефтера” приложника цркви Св. Госпође у Цетињу и устврдио да је открио поријекло Вука Раслапчевића (тј. да потиче из Очинића, код Цетиња), заснивајући ту своју тврдњу само на сличности имена (Вуко Раслапчев, Раславчев). Неаргументована је такође и његова тврдња да се и нека друга имена из „тефтера” односе на лица из *Горског вијенца* („зар кнез Радоња из овог Поменика није сердар из *Горског вијенца* па кнез Радивоје, кнез Раде Његуш . . .”, закључује Д. Вуксан; *Записи*, дец. 1927, с. 364), јер подаци са којима је располагао Вуксан нијесу били довољан основ за тако категоричну тврдњу. Додуше, Вуксан је прије тога (с. 360) и сам изразио благу резерву у погледу идентификовања личности о којима је ријеч, наводећи: „Истина, могло би се рећи, да је и прије догађаја *Горскога вијенца* постојао још један (или више њих) Вук Раслапчевић, још један Ватрић (. . .), али ипак не би могао нико утврдити ни то, да ова лица нијесу доиста јунаци *Горскога вијенца*”. Значи, „нико не би

могао утврдити” да ова лицу нијесу јунаци *Горскога вијенца*, али исто тако, по нашем мишљењу, нико сигурно није могао *утврдити* (само на основу сличности имена) — ни да јесу. Према томе, све се опет враћа на почетак! Међутим, симптоматично је да се И. Т. Калуђеровић у *Прилогу расправи* . . . није ни дотакао Вуксановог (неаргументованог) „открића”, када је и *приложнике* кнеза Радоњу, Радивоја и Батрића идентификовао као личности *Горског вијенца*. Ваљда због тога што је постојала опасност да тиме, уз остало, и питање поријекла Вука Раслапчевића (везано за Очињиће) учини још моголовитијим.

Иначе, документа о којима је ријеч, озбиљно побуђују пажњу, јер представљају врло занимљиву основу за дубљу анализу и даља истраживања, па би на проналажењу оригинала требало уложити нове напоре.

Када је било ријечи о предањима (везаним за Вуково поријекло) и о времену њиховог настајања, И. Т. Калуђеровић самоувјерено тврди да су се „предања” (овдје И. Т. К. *предања* ставља под наводнике, третирајући их, ваљда као измишљене приче), појавила тек послџе пјесничких дјела у којима је опјеван Вук Раслапчевић („тек од средине прошлог вијека”, каже И. Т. К.). Калуђеровић чак „зна” и којим су се редом јављала! (с. 81). Но, при том, И. Т. Калуђеровић пренебрегава један посве логичан закључак који се неумољиво намеће, а то је: да је и народу, и пјесницима-умјетницима, за њихове пјесничке творевине, морало, ваљда, нешто послужити као инспирација, као повод, па се поставља питање: што би то друго могло бити до народно предање о тим догађајима и њиховим актерима (о Царевом лазу и Вуку Раслапчевићу). Ако је то тако, а биће да јесте, онда то значи да су, након догађаја, прво настала предања, па тек послџе њих пјесме, а не обрнуто, како изричито тврди Калуђеровић. Јер, на основу чега би иначе извањац Симо Милутиновић Сарајлија могао да спозна основне историјске податке за своја дјела (*Историју Црне Горе и Пјеванију*), или на основу чега је аутор *Горског вијенца* могао да пише то своје чувено „историческо собитије” и друга дјела која имају јаку историјску потку! Једино на основу предања, зар не!! Осим тога, и поред најбоље воље да повјерујемо Калуђеровићевој тврдњи да су сва предања у вези са Вуком Раслапчевићем (бјеличко, цеклинско, љешанско, добрско, „очинићко”) била каснија „компромисна довијања”, и да су С. М. Сарајлија и Његош на волшебан начин долазили до основних историјских претпоставки и мноштва аутентичних садржаја у својим дјелима — ипак остаје, по нама, немоћна Калуђеровићева хипотеза да су сва разуђена предања „књишког поријекла” (тј. настала послџе објављивања Милутиновићевих и Његошевих дје-

ла), ако се, поред осталог, зна који је био ниво писмености у Црној Гори, и колико је у народу могло бити корисника ових издања.

Иначе, ако би било како И. Т. Калуђеровић каже (прво литература па предања о Вуку) онда би се и предања о бојв на Царевом лазу морала јавити такође „тек од средине прошлог вијека”. Међутим, поставља се питање шта са оних 130 година прије (од 1712)? Зар се за све то вријеме у народу ћутало? Зар су оних првих четири-пет генерација „преспавале” своје доба, а тек оне генерације послје њих — читајући („од средине прошлог вијека”) књиге о Царевом лазу и његовим бојовницима — постале свјесне шта се тамо збило, па ударале у приповиједање!?

Када ова питања не би заобилазио, мислимо да ни И. Т. Калуђеровић не би могао изрећи тако категоричну тврдњу о књишком поријеклу свих предања — без изузетака.

Иако, иначе, има изразито игнорантан однос према предањима, И. Т. Калуђеровић, зачудо, управо на том питању запада у искушење. Наиме, да би поријекло Вука Раслапчевића што чвршће везао за (своје завичајно) село Очиниће (пошто ни сам И. Т. К. не тврди да су помињана документа, сама за себе, довољна као доказ да је Вук потекао из овог села) Калуђеровић је у својем ранијем *Прилогу расправи*... (с. 71), као с неба бануо са још једним „предањем”, које је испотезао од једног свог братственика, како би колико-толико надопунио недовољност докумената. „Очинићко предање”, како га је И. Т. К. назвао, нико, никада и нигдје прије њега није забиљежио, па се оно, колико знамо, јавља први пут (године 1975) из пера Ивана Т. Калуђеровића, а то је након 270 година од времена када је, како кажу, бивствовао Вук Раслапчевић, односно више од 80 година од како су почеле књишке расправе о Вуковом поријеклу (1894)! Само „предање”, нарочито друга од двије верзије које нам је саопштио И. Т. К., представља, може се слободно рећи, копију бјеличког предања, примијењено на Очиниће и Добрско Село.

Међутим, ако би, пак, било тачно да је Вук Раслапчевић поријеклом Очинић, мало је или чак нимало вјероватно да поред толиких расправа, и толиког броја старих предања (која су иначе кружила у ближем или даљем сусједству Очинића), не би и ово „предање” раније изашло у народ — и било забиљежено. Није, дакле, за вјеровати да би Очинићи (као што не би ни други) тако лако допустили да једну своју тако значајну личност препусте заборау, и то толико дуго — чак све до „доба” Ивана Т. Калуђеровића који их је са овим „предањем” први пут увео у „конкуренцију”. Ово изгледа чудније утолико више што село Очиниће од Добрског Села, као и од Цеклина (у којима се о Вуку одавно и нашироко расправљало) дијели — само једно веће брдо!

Интересантно је да чак ни др Ј. Ердѣљановић, који је на лицу мјеста, усред Очинића, предано записивао све што је од значаја, ово „предање” није ни поменуо.

Према томе, ово новосаопштено „предање” мање од свих других може служити као допринос расвјетљавању овога питања. Истина треба рећи, и сам И. Т. Калуђеровић, сугеришући своју непристрасност каже да је очигледно и ово предање „књишког поријекла”, „бар што се тиче елемената којима је грађено”. Међутим, ни поред критичког односа према „свом” „предању” И. Т. Калуђеровић није могао одољети том доста опором „мамцу”, иако у једном другом примјеру сугерише да нико осим њега не би одолио мамцу какав су документа која је открио Д. Вуксан, а да при том не устврди да је Вук Раслапчевић из Очинића (*Још о Вуку...*, с. 82). Тако је И. Т. Калуђеровић када је о овом „предању” ријеч, како већ рекосмо, подлегао искушењу уводећи у „конкурвенцију” још једно предање, иако му све донедавно ни она врло стара и давно забиљежена предања нијесу значила ама баш ништа!

Када већ расправљамо о овом замршеном питању, а с обзиром да смо, хтјели или не, приморани да се пуно бавимо незахвалним промишљањем које је од бројних предања „поузданице”, морамо се још једном осврнути на предање које је (1910) забиљежио др Јован Ердељановић, јер је то питање и у народу и у расправама пуно експлоатисано.

У мојем раду *Љешев Ступ...* (с. 34) нагласио сам да ово предање обилује са много детаља — уназад 450 година (15 пасова!), односно 240 година прије рођења Вука Раслапчевића — те да га и само то чини неубједљивим, као и да је др Ердељановић покушао снагом мноштва детаља одбацити сва друкчија мишљења изречена до тада. Саопштавајући доброско предање др Ердељановић потанко наводи кретање породице Раслапчевић. Он каже да је прајед Вука Раслапчевића, поп Иван, преселио са сином Новицом код удате кћерке у Бјелице. Тамо се родио Новичин син Лука, Вуков отац, па су се послѣ вратили у Добрску Жупу, гдје је рођен Вук, да би овај, након што је стасао, одселио у Бјелице „гдје му је било остало нешто земље од дједе Новице и праједе, поп-Ивана”, али је отуда морао отићи због „крви”. Населио се у Јанковића Крш, затим прешао у Љешанску нахију, да би се, напоскон, скрасио у Доброско Село. (Ст. Црна Гора, с. 762—63).

Из овога произилази да је од „досељења” попа Ивана у Бјелице, па до коначног Вуковог одласка из Бјелица, протекло близу 100 година. Сада се намећу питања: да ли је могуће да су Добрљани куповали земљу у Бјелицама и да су на њој живјели готово сто година; да су се толико пута досељавали и одсељавали; да су тамо имали и своју одиву; да су, напосљетку, остали дужни крв — а да у Бјелицама ништа од тога не буде упамћено?! Чак, као што нема помена о тој доброској одиви, кћерки попа Ивана, нема помена ни о њеном, евентуалном, потомству.

Надаље, када се већ бавимо рашчлањивањем предања, мора се рећи да је тешко повјеровати у то да су Добрљани били мотивисани, а још мање нуждени, да из богатије и топлије жупе селе у сиромашне и сњегопадне Бјелице, и да стичу земљу тамо гдје је ни мјештани нијесу имали довољно. Напокон, треба и то имати у виду, није био обичај (а до тога се много држало) да отац (поп Иван) са стасалим сином сели код удате кћерке, јер је такав чин традиционално сматран недостојним . . .

Примјећује се, иначе, да ни признати етнолог др Ј. Ердељановић, ни поред толико „познатих“ детаља које је забиљежио о животу Вука Раслапчевића, па и његових бројних предака и потомака, није ни покушао објаснити како је Вук доспио међу турску војску на Царевом лазу, када се, по наводима добрског предања, које је др Ердељановић назвао *несумњиво тачним*, Вук кретао само по Старој Црној Гори.

Дакле, као што се из досадашњих расправа око овога питања можемо увјерити, увијек када се расправљало о историјском постојању Вука Раслапчевића, о његовој улози и поријеклу, постављана су тешка питања, а давани, мање или више, лаки одговори. Тако, на жалост, и поред свих уложених напора, па и оних, не малих, и не без користи, напора Ивана Т. Калуђеровића, ово питање и даље остаје отворено за расправу, једва нешто мало мање него што је то било још у прошлом вијеку.

Вељко А. Попивода